

Pello Zabalaren hilberri-txostena (1943-2022)

AGIRREBALTZATEGI, Paulo
Ohorezko euskaltzaina

Pello (Pedro Maria) Zabala Bengoetxea, amezketarra, 1943ko ekainaren 2an jaio zen. Beste Bengoetxea hain ospetsuaren ondorengoa zen amaren aldetik: Pernaldo Amezketarrarena –eduki ere, zerbait baino gehiago haren bertsolari-senetik–. 2022ko otsailaren 2an hil zitzaigun, 78 urte eta zortzi hilabete betetzean doi-doi.

1953ko irailaren 15 hartan ezagutu nuen lehenbizikoz Pello Zabala: hamar urte zituen berak, hamaika bete berriak nik. Elkarrekin iritsi ginen Arantzazuko seminaria –garai hartan Kolegio Serafikoa izenekora–: bera Amezketatik Oñatira, eta handik Arantzazura, “Oñatiarra” autobusean. Erdibidean agertu nintzaien ni, Araoztik Urtiagainera oinez igota, ama eta arrebarekin, baserriko astoa lagun, neure fardelak eramateko. Bazen fraidetarako beste mutikorik ere autobus hartan, Arantzazun ikasketak hastera zihoanik. Gogoz eta umorez gogoratzen zidan Pellok lehen topaketa hura, bertan gertaturiko pasadizo xelebrea eta guzti.

Arantzazuko fraideetan ezagunenetakoa eta popularrena izan dugu Pello Zabala hainbat urtetan –Arantzazuko ikonoetako bat, zalantzarik gabe–. Arantzazu izan zuen, hain zuzen, bere bizileku eta txokorik maitatuena ia 70 urtez. Aurrenik mutikotan hiru urte bertan... Eta urte bi Foruan, urtebete Zarautzen eta beste hiru Erriberrin eman ondoren, berriro Arantzazun burutu zituen, lau urtez, fraide eta apaiz heziketa-ikasketak. 1966ko abenduan apaiztu zen. Urtebete eskas Bilbon eman ondoren, 1967an hasi eta ondorengo 23 urteak eman zituen Arantzazuko seminarioko hezitzaile eta irakasle, 1990ean hura itxi zuten arte. Ondoren ere Arantzazuri guztiz atxikita jarraitu zuen beste 32 urtez, hil arte: santutegiko organo-jole eta musikari, bertako liturgiaren girotzaile, irrati-telebistetan berriemaile eta solastari, hizlari eta idazle. “Txikitatik hain Arantzazuko eta hain Arantzazurako naizen honenek...”, idatzi zuen bere liburuetako batean.¹

1 *Zenuan zer berri*, Alberdania, Donostia, 2006: 90.

Hiru hitzokin aurkeztu ohi dute Arantzazu: NATURA (mendia eta ingurumen harrigarri osoa), KULTURA (ikastetxea, artea, literatura, musika) eta ESPIRITUALITATEA (santutegia: fraideak eta erromesak)... Hiru arlotan ageri zaigu Pello sentikortasun biziko, interpretatzaile (irakurle) bizkor eta jokalaria trebe. Dohain ugarikoa baitzen bera, eta mutikotatik baitzen bizitzako hainbat jokaleku ezberdinetan eroso ibili eta jardutekoa, berezko xalotasun eta erraztasunez.

Bertatik eta barru-barrutik bizi eta gozatu izan zuen Pellok Arantzazuko inguru naturalaren ederra eta aberatsa, bere bizi-jakinduriaren iturritzat hartuz gainera hori. Sentiberatasun hurbil-hurbilekoa zuen alor horretan Bitoriano Gandiaga, bere bizikide, lankide eta adiskide Arantzazun. Poetaren interprete egokienetakoa dugu, gainera, berak idatzitako “Bitoriano Gandiaga Arantzazun frantziskotar” idazlanean erakusten duenez.² *Argia, haizea, lurra, euria* eta *eguzkia*: Gandiagaren bizi-beharrari lotzen dizkio bost elementuok Pellok: “Bizi-konstanteak iraunkor itsatsiak behar ditugu bizirik irauteko -idatzi zuen-. Halatsu dira iraunkor tinko konstanteak Bitorianoren bizitzan aipatu bost horiek”. Gandiaga poetak bezala, ordea, Zabalak berak, naturaren behatzaile finak, ondorioz eguraldiaren aztertzaile eta meteorologo saiatu bihurtuak, bere bizi-konstantetzat ikusi eta sentitu ditu bost elementu naturalok: *Argia, haizea, lurra, euria, eguzkia*, bostak. Hamaikatxo irrati-entzulek jarraitu izan zituen urte askotan, irrikaz eta mirespenez, Pellok bere Arantzazuko talaiatik ematen zituen eguraldiaren argibideak eta aurreikuspenak.

Arantzazu naturala bizi, azertu, kontatu eta kantatzeaz gain, Arantzazu kulturala landu eta aberastu zigun Pellok, bertako kultur tradizioaren ildotik. Badu, hain zuzen, argitaraturik XX. mendeko Arantzazuko kultur gertakariei buruz eta bertako musika-historiaz artikulua bana.³ Kulturaren alor honetan aipatua dugu seminarioko irakasle lana: euskara, latina, gaztelania, eta frantsesa irakatsi zituen urte horietan; baita erlijioa ere; eta bere gai bereziagotzat, pianoa eta solfeo.

² Arantzazu, *Ikerlan eta saiakerak XX. mendeko historiaz* (Jose Intxausti, zuz.), Arantzazu E.F., Oñati, 2003: 505-515; *Vidas memorables – Bizitza oroigarriak*, Arantzazu E.F., Oñati, 2009: 321-347 – *Arantzazu. Euskal Santutegi bat XX. mendean. Un santuario Vasco en el siglo XX* (Joseba Intxausti, zuz.), Arantzazu E.F., Oñati, 2001: 232-238.

³ Arantzazu, *Ikerlan eta saiakerak XX. mendeko historiaz*, aip. lib., 445-464 eta 465-486 or. – *Arantzazu. Euskal Santutegi bat XX. mendean. Un santuario Vasco en el siglo XX*, aip. lib., 239-253.

Lan profesional horrekin batera, ordea, musikari eta idazle nabarmendu zitzaigun, baita hizlari eta irratiko eta telebistako ahots eta aurpegi ere.

Seminarioko mutiko guztiek hartzen zuten solfeo-eskola, eta horietako askok elizako koruan kantatzen zuten bertako elizkizunetan. Horrez gain, musika-tresnatan trebatu zen Pello: Arantzazuko lehen urtetik hasi zen pianoa ikasten; geroago harmoniuma eta organoa ikastera eta jotzera pasa zen -gure ikastetxeetako harmonium- eta organo-jotzaileetako bat genuen bera-. Eskusoinuan ere trebea zen -urte askotan ezaguna egin zen Pelloren irudia Arantzazuko Gabonetako "errondako" kantari-taldea animatzen, bere akordeoia eskuetan-. Musika-titulu akademikorik ez zuen atera nahi izan -inolako titulu akademikoren zale ez zenez-, baina bere bizitza osoan jardun zen musikaren alorrean: kantari, musika-jotzaile eta konpositore.

Konpositore titulurik ere ez zuen, baina hamaikatxo doinu berri eta polit sortu zuen; Arantzazun eta Arantzazutik kanpo abestu ohi dituzte horietako asko. Eliz kantetan 146 doinu behintzat kontatuak ditut, Pellok sortu eta landuetan. Nabarmenezkoa dugu berriro ere Pelloren lankidetzaren Gandiagarekin, kanta berrien konposizioan -testua Gandiagarena eta doinua Pellorena-: poetaren testu eta poemengain 130 bat doinu eta konposizio ditu sortuak. Gabon-kanta berri ugari argitaratu zituzten bien artean *Egan* aldizkarian, 1980ko lehen urteetan, gero *Gabon dut anuntzio* liburuan bildu zituztenak (1. edizioa 1986an, bigarrena 2010ean); era berean aipatzekoa da Gandiagak bere azken urteetan idatzitako erlijiozko gorazarreen bilduma, gero Pellok doinua ipini zienena (*Frantziskotar gorazarreak* tituluarekin argitaratuak, 2012). Pello Zabalaren eta Iñaki Beristainen -Arantzazuko fraidea hori ere-, bien arteko lankidetzaren estua ere aipatzekoa da, Vatikanoko bigarren Kontzilioaren ondoren elizako euskarazko hainbat kanta berri sortzen eta zabaltzen: batek testua eta besteak doinua. Azken batez, benetan goraiatzekoa da Arantzazuren lana oro har, erlijiozko euskarazko kanten errepertorioa aberasten, azken hirurogei urteotan.

Eta Pello Zabala euskal idazlea... Hamar-hamaika urteko mutiko zela nabarmendu zen Pello, beste ikaskide guztion artean euskarazko eskolan: Karmelo Iturria eta Luis Villasante, irakasle. Hamazazpi urterekin, Erriberriko filosofiako ikasleon *Gure Izarra* izeneko barne-aldizkaritik hasi -olerkiak eta filosofiako gaiak-, *Jakinen* jarraitu Arantzazun -besteak beste, Fernando Amezketarrari buruzko pare bat artikulua-, eta ondoren beste hainbat aldizkaritan -*Arantzazu*, *Ardatz*, *Egan*, *Habe*, *Zeruko Argia*- argitara eman zituen bere idazlanak. Bereziki seinalatzekoa *Arantzazu*

aldizkarian hainbat urtetan argitaratu zuen artikulu saila, “Naturan” izenekoa, ekologia alorreko gaiak jorratuz: Arantzazuko bertako animalia eta hegaztien, landare eta zuhaitzen, eta bertako eguraldiaren gorabeherak kontatuz eta kantatuz. Bere bloga ere landu zuen *Berria* egunkarian: gaien artean Vatikanoko II. Kontzilioari buruzkoak ere erabili zituen, gero paperean argitaratuko zituenak, *Joan XXIII.aren Kontzilioa Frantziskoren garainako*. Pello Zabala “blogariaren” hegaldiak tituluarekin.

Orain arte aipaturiko hiru liburuez gaiz, beste dozena erdiren bat eskaini zizkigun Pello Zabalak, eguraldiari eta meteorologiari buruzko gaiak herritarrei eskuratzuz. Adierazgarriak dira horien titulu gehienak: *Naturaren mintzoa*, *Zeruan zer berri*, *Harkaitzaren magalean*, *Mendiko behatokia...* UEUn, EHUn eta herri askotan emandako hitzaldi eta ikastaldi gehienak ere alor beretik dabilta. UZEIko *Meteorologia hiztegia* lantzen ere bere partaidetza eskaini zuen.

Eta Pello musikariarengana itzuliz, seinalatzekoa da beraren partaidetza UZEIko *Artea hiztegia*n. Izan ere, musikaria izatearekin batera, musikologo eta musika-kritikari ere jardun baitzen bera, eta musikaren historiaz idatzitako artikuluek gain, hitzaldi bat baino gehiago eman zuen horretaz UEUko ikastaroetan. Ezagunagoa izan zen, ordea, Euskadi Irratian hogeita bat urtez (1983-2004), egunez egun, zuzenduriko *Klasikoak Gaur* musika emanaldiengatik.

Irakasle, musikari, idazle eta hizlari ez ezik, kazetari oparo eta arrakastatsua izan zen Pello Zabala –2006an Andoaingo Udalaren Rikardo Arregi saria jaso zuen–. Ia berrogei urtez (1985-2022) “Arantzazuko talaiatik” jardun zen eguraldiaren berri ematen eta bere iragarpenak eskaintzen: Euskadi Irratiaren haritik batez ere, baina baita Radio Euskadi, eta Segura, Xorroxin eta Egin irratiaren haritik ere –lehenagotik hasia zen Arantzazuko zentro meteorologikoko datuak egunez egun bildu eta Donostiako Meteorologia Zentrorra bidaltzen–.

Meteorologiaren jakintzaz (zientziaz) gain, meteorologiaren jakinduria ematen asmatu zuen bere saio eta idatzietan, meteorologia ez baitzuen Pellok eguraldiaren datu gordinak jaso eta horien berri ematea soilik; naturaren barruan bizitzeko modutzat hartzen zuen berak bere lan hori. Tenperaturaren, hezetasunaren, eurriaren, haizeen eta bestelakoen datu gorabeheratsuez harantz, naturaren zantzuak bilatzen zituen, natura ulertu eta bizitzeko. Haren liburuetakoki bati egindako sarrean Joxerra Garciak dioen bezala, “meteorologia, zientzia hutsa bainoago, Natura ulertzeko modu bat da Pellorentzat, eta ez dago Natura ulertzerik haren ahotsa arretaz entzun gabe”.⁴ Horregatik hitz egiten du sarritan Naturaren “mintzoaz”,

⁴ *Zeruan zer berri*, aip. lib., 11.

Asisko Frantziskorengandik eta frantziskotar espiritualitatean ondo ikasita. Esan dezagun, meteorologiaren atzean espiritualitate-modua dagoela harentzat; horixe komunikatzen saiatu zen, eguraldiaren albiste eta aurreikuspenak eskaintzearekin batera. Agian espiritu horixe hitz errazez eta hizkera lauz eta biziz komunikatzen zuelako, eduki zuten halako arrakasta haren parte meteorologikoez, bere Arantzazu mendiko talaiatik eskainiek.

Arantzazun Arantzazuko fraide bizi izanik, bertako Andre Mariaren santutegiko espiritualitatearen osoan integratu zuen ondo Pello Zabalak izadiaren bere espiritualitatea. Aipaturiko eginkizun ugari eta lan guztitarikoez batera, basilikako liturgiaren zerbitzuan jardun izan zen fin: elizkizun-zuzentzaile eta organistaz gain, bertako hizlari ere bai. Ezagunak izan ziren, bestalde, urte askotan irrati bidez eskaini eta gidatu izan zituen mezak, eta beraietako hitzaldi atsegin-biziak. Alor horretan ere material piloa landu eta idatzi zuen. Hil baino urte gutxi lehenago eskuratu zidan horrelakoen karpeta mardul bat baino gehiago, ea argitaratzeko bidea irekitzen nien. Zain daude...

Euskara izan zuen Pello Zabalak bere komunikazio eta laneko hizkuntza erabat nagusia. Idazkeran bezala hizkeran, liburuetan bezala irratiko saioetan, bere estilo bere-berea erakutsi zigun Pello Zabalak: berezkoa eta librea, formalismo gramatikal eta lexikal estuak hautsiz batzuetan, herri euskararen ahozko forma jatorrak bereganatuz maiz, irakurle eta entzulearekin solasean. Erraz eta atseginez irakurtzeko edo entzuteko testuak ditugu Pellorenak, irudiz eta metaforaz jantziriko prosa bizian idatziak. Euskara “airosoa” Pellorena, berak hain maite zuen adjektibo hori beraren estilo literarioari egokituz.

Horra Pello Zabala Bengoetxearen ekarri aberatsa. Horren aitortpenetan izendatu zuen Euskaltzaindiak ohorezko euskaltzain 2018ko azaroaren 23an.

Pello Zabalaren bibliografia aukeratua

Liburuak

Naturaren mintzoa. Egunez egun, sasoién gurpilean, Alberdania, Irun, 2000.

Zeruan zer berri. Arantzazuko talaiatik eguraldiari begira, Alberdania, Irun, 2006.

Mendiko behatokia, Alberdania, Irun, 2009.

Eguraldia beti airean, Euskal Editorea SM, Arrigorriaga, 2009.

El tiempo. La meteorología al alcance de todos, Txertoa, Donostia, 2009.

Harkaitzaren magalean, Alberdania, Irun, 2010.

Gabon dut anuntzio, Soinuz eta kantuz (2. edizioa) (Testuak: B. Gandiaga; harmonizazioa: J. L. Atxega; irudiak: X. Egaña; ahotsak: Pello Zabala, Edurne Agirre, Migel Noble, etab.), Arantzazu E.F., Oñati, 2010.

Frantziskotar Gorazarreak (Testuak: B. Gandiaga), Arantzazu E.F., Oñati, 2012.

Joan XXIII.aren Kontzilioa Frantziskoren garairako. Pello Zabala "blogariaren" hegaldiak, Arantzazu E.F., Oñati, 2013.

Natura labur mintzo, Alberdania, Irun, 2019.

Artikuluak

"Ama birgiña Euskal Errian", in: *Gure Izarra* 11 (1960) 344-347.

"Euskal jantziak", in: *Gure Izarra* 15 (1962) 103-108.

"Tomas deuna-ren bost bideak", in: *Gure Izarra* 15 (1962) 33-39.

"Pernando Amezketarra", in: *Jakin* 17 (1964) 3-8.

"Europa'ren batasuna 1700'ean", in: *Jakin* 16 (1964) 89-96.

"Pernando dala-ta", in: *Jakin* 16 (1964) 29-31.

"Mi tatarabuelo Fernando Amezketarra: Sucesidos y ocurrencias, in: *Enciclopedia Guipuzcoana*, 1964.

“Klima aldatzen ala endredatzen”, in: *Ura eta bizia. Agua y vida. Naturaren ihardunaldiak. Jornadas de Naturaleza en Tolosa* (mahai-ingurua), Centro de Iniciativas de Tolosa, 1997: 17-25.

“Santutegiko kultur gertakari nagusiak”, in: *Arantzazu. Euskal Santutegi bat XX. mendean. Un santuario vasco en el siglo XX* (Joseba Intxausti, zuz.), Arantzazu E.F., Oñati, 2001: 232-238.

“Santutegiko gertakari kulturalak”, in: *Arantzazu. Ikerlan eta saiakerak XX. mendeko historiaz* (Joseba Intxausti, zuz.), Arantzazu E.F., Oñati, 2003: 445-464.

“Musika Arantzazun”, in: *Arantzazu. Euskal Santutegi bat XX. mendean. Un santuario vasco en el siglo XX*, aip. lib., 239-263.

“Musika eta musikarien historia”, in: *Arantzazu. Ikerlan eta saiakerak XX. mendeko historiaz*, aip. lib., 465-486.

“Bitoriano Gandiaga Arantzazun Frantziskotar”, in: *Arantzazu, Ikerlan eta saiakerak XX. mendeko historiaz*, aip. lib., 505-515; *Vidas memorables. Bizitza oroigarriak*, Arantzazu E. F., Oñati, 2009: 321-347.

“Arantzazuko mendiak” (‘Naturan’ saila), in: *Arantzazu*, 2008 urtarrila, 46-47.

“Natura naturala” (‘Naturan’ saila), in: *Arantzazu*, 2008 otsaila, 46-47.

“Natura librea” (‘Naturan’ saila), in: *Arantzazu*, 2008 martxoa, 46-47.

“Udazken lurrinak” (‘Naturan’ saila), in: *Arantzazu*, 2008 abendua, 46-47.

“Nire lagun zuhaitzak” (‘Naturan’ saila), in: *Arantzazu*, 2009 urtarrila, 44-45.

“Negutik begira” (‘Naturan’ saila), in: *Arantzazu*, 2010 abendua, 46-47.

“Euria ongarrri” (‘Naturan’ saila), in: *Arantzazu*, 2012 urtarrila, 44-45.

“Pinguino bat hemen” (‘Naturan’ saila), in: *Arantzazu*, 2014 martxoa, 46-47.

“Gaztaina” (‘Naturan’ saila), in: *Arantzazu*, 2014 abendua, 46-47.

“Oinazearen izenean” (‘Naturan’ saila), in: *Arantzazu*, 2015 ekaina, 46-47.

Kanta eta musika konposizioak

“Agur, Zuri, gurutzeko” (Testua: B. Gandiaga), in: *Kanta dezagun. Pazkoa*, 1988: 56-57.

“Aizkorriko puntan” (Testua: B. Gandiaga), in: Arantzazuko Artxiboa.

“Nazareteko Jesus gurutziltzatua” (Testua: B. Gandiaga), in: Arantzazuko Artxiboa.

“Sinesten dut bizitza” (Testua: B. Gandiaga), in: *Kanta dezagun. Pazkoa*, 1988: 57.

“Elgea mendiko”, (Testua: B. Gandiaga), in: Arantzazuko Artxiboa.

“Agur, Maria Belengo” (Testua: B. Gandiaga), in: *Gabon dut anuntzio. Soinuz eta kantuz*, Arantzazu E. F., 2010: 100.

“Gabon dut anuntzio” (Testua: B. Gandiaga), in: *Gabon dut anuntzio. Soinuz eta kantuz*, Arantzazu E. F., 2010: 102.

“Gabon bakoitzeko” (Testua: B. Gandiaga), in: *Gabon dut anuntzio. Soinuz eta kantuz*, Arantzazu E. F., 2010: 106.

“Zorion, zorion, zorion” (Testua: B. Gandiaga), in: *Gabon dut anuntzio. Soinuz eta kantuz*, Arantzazu E. F., 2010: 38.

“Berrionaren berri emaile” (Testua: B. Gandiaga), in: *Gabon dut anuntzio. Soinuz eta kantuz*, Arantzazu E. F., 2010: 48.

“Agindu eta eman” (Testua: B. Gandiaga), in: *Gabon dut anuntzio. Soinuz eta kantuz*, Arantzazu E. F., 2010: 56.

“Kruxku xaguak” (Testua: B. Gandiaga), in: Arantzazuko Artxiboa.

“Dezagun argia piztu” (Testua: B. Gandiaga), in: *Kanta dezagun. Urtean zehar*, 1995: 16.

“Hemen, / euskeraz ez dakianak” (Testua: B. Gandiaga), in: Arantzazuko Artxiboa.

“Ura, ura” (Testua: Iñaki Beristain), in: Arantzazuko Artxiboa.

“Bakearen zoriontasunak” (Testua: Iñaki Beristain), in: Arantzazuko Artxiboa.

- “Igandea bizi” (Testua: Iñaki Beristain), in: Arantzazuko Artxiboa.
- “Sinesten dut, Jauna!” (Testua: Iñaki Beristain), in: Arantzazuko Artxiboa.
- “Urrundik nator” (Testua: Iñaki Beristain), in: Arantzazuko Artxiboa.
- “Arantzazuko Magnificat” (Testua: Iñaki Beristain), in: Arantzazuko Artxiboa.
- “Aintza Aitari”, in: *Kanta dezagun. Pazkoa*, 1988: 62.
- “Agur Zuri”, in: *Kanta dezagun. Pazkoa*, 1988: 56-57.
- “Jaunaren maitasuna”, in: Arantzazuko Artxiboa.
- “Berri on, aleluia”, in: Arantzazuko Artxiboa.
- “Zerurako grina”, in: Arantzazuko Artxiboa.